

Далибор Н. ПЕТРОВИЋ*

Православни богословски факултет „Свети Василије Острошки“, Фоча

Синиша Р. ДОСТИЋ**

Факултет за пословне студије и право, Београд

ПОКУШАЈ ОСПОРАВАЊА ИСТОРИЈСКОГ НАСЛЕЂА ЦРКВЕ И ПОСТОЈАЊА СРПСКОГ НАРОДА НА ПРИМЕРУ СВЕТОГ СТЕФАНА ШТИЉАНОВИЋА

Апстракт: Доказивање историчности Српског народа на свим територијама на којима је некада у прошлости обитавао данас никако не може да представља једностранни акт појединца или групе. Из сваког промашаја или неправилно извучених закључака одговорних елита као по правилу за посљедицу добијамо научно-правна рјешења која се веома тешко или чак никако не могу исправити. Због тога заштита и стално доказивање историјске постојаности јесу процеси којима се, између осталог, морају штитити материјални споменици и духовна организација Цркве, који сами по себи представљају духовно наслеђе на основу којег се потврђује и историјско постојање и трајање српског народа на његовом животном простору. С тим у вези, циљ рада је да, анализирајући историјске чињенице у вези са Светим Стефаном Штиљановићем, укаже на значај историјског наслеђа Цркве као једног од видова заштите историјског трајања српског народа на његовом етничком простору. Свети Стефан Штиљановић је у једном историјском периоду српског народа, у бившој Аустријској монархији, имао важну друштвено-политичку позицију. Негирање историчности његове личности као и аутентичног молитвеног поштовања директно је било уперено против српског црквеног и народног историјског континуитета постојања на појединим дијеловима српског етничког простора.

Кључне речи: историјско наслеђе, Црква, Свети Стефан Штиљановић, српски народ, историјско трајање.

УВОД

Развој комуникација и медија у свјетским оквирима је у највећој могућој мјери убрзао просљеђивање сваког вида информације до крајњих корисника. То приближавање информације у било ком облику у основи је добро.

* ванредни професор, aluka1972@gmail.com

** доцент, sinisa.dostic@fpp.edu.rs

Оно што је проблематично јесте то што оваква доступност и бројност може да доведе и до презасићености конзумената али и до усвајања информација које не одговарају стварном стању ствари. Злоупотреба или негирање чињеничног стања на терену зависе од циљева које је себи пројектовала интересна група. Међутим, овакав приступ информацијама или чињеницама не представља продукт савременог доба. Имамо много примјера у прошлости када је дезинформација, као и присвајање права на јединственост тумачења историјских датости, пријетила да се у одређеним друштвено-историјским односима дође до сасвим контрадикторних рјешења и односа.

Због тога и одбрана историјског насљеђа Српске православне цркве, између осталог, изискује адекватно сагледавање историјских чињеница, како би се дошло до садржајнијег одговора управо у циљу заштите цјелокупног историјског насљеђа српског народа. У овом случају ми претендујемо на то да укажемо на историјат полемике и значај доказивања историчности једне личности из богате историје српског народа са циљем доказивања његовог историјског трајања које има огромну вриједност и тежину. Поред тога, желимо да истакнемо снажне и развијене међусобне везе, како појединаца тако и Цркве као институције српског народа на цијелом подручју његовог етничког простора. Оспоравање идентитетског и историјског континуитета српског народа примјетно је од најранијих примјера његовог историјског помињања. Та тенденција је некад била снажнија некад слабија, у зависности од положаја у геополитичким односима у којима се налазио српски народ. С тим у вези, ни Црква као институција, а ни поједници из те црквено-народне историје, као што је био Свети Стефан Штиљановић, нису остављани по страни тих покушаја и ширих институционалних подухвата.

ОСПОРАВАЊЕ ИСТОРИЈСКОГ НАСЉЕЂА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

Уколико посматрамо историјски континуитет постојања Српске православне цркве од њеног оснивања од стране Светог Саве до данас, видјећемо да је и сам чин оснивања у датом моменту још за живота Светог Саве био предметом оспоравања. Углавном је то оспоравање долазило од стране оних који су у заштити српских националних и вјерских интереса видјели ускраћивање или онемогућавање остварења својих пројектованих циљева (Благојевић 1989: 71–73; Слијепчевић 2002: 82–83). Овом приликом не можемо а да не искажемо искрено дивљење према дипломатском умијећу Светог Саве у одабиру потеза и процјени узрочно-посљедичних радњи које је подузео са циљем добијања једне суштинске аутокефалије какву је имала Жичка односно Пећка архиепископија (Слијепчевић 2002: 71–83; Станојевић 2017: 114–115). Управо је овај његов чин и допринио суштинском полету у очувању, јачању

народног и државног идентитета средњовјековне српске државе. Нажалост, сам чин и опсег аутокефалије у црквено-правном смислу, коју је Свети Сава издејствовао за српску Цркву, за одређене црквене и политичке центре данас представља погодан тло за оспоравање историјског наслеђа српске Цркве и са њом у нераскидивој вези историјског наслеђа српског народа. Заокрет који је Савиним потезима остварен видљив је у коначном прихватању источно-православног облика исповиједања хришћанске вјере насупротив римокатоличком, а које је до тада имало реалних шанси да однесе одлучујућу превагу.

Проблеми који су временом послије тих догађаја постали актуелни, нису за циљ имали ништа друго него да оспоравањем у идентитетском смислу православног аспекта српске црквене самосталности било на личном или саборном плану доведу до негације самог права на организацију српског друштвено-социјалног и духовног амбијента постојања. Историјских података и примјера којима се потврђује постојање континуитета негирања, не само српског духовног него и српског национално-државног идентитета на просторима Балкана, има нажалост и превише. У сврху достизања ових циљева углавном су коришћени већ познати методи и радње које се опет с времена на вријеме у идентичном облику понављају. Фалсификовање историјских чињеница, скривање или просто уништавање писаног наслеђа и важних историјских докумената, отимања и присвајања архивске, културолошке и умјетничке грађе су одавно виђени методи који су били у служби разних претендената на српски етнички, културно-историјски и црквени простор. Један од свакако најфлагрантнијих примјера беспризорног покушаја негирања и присвајања историјског наслеђа српске Цркве, а самим тим и српског народа, јесте везан за покушај албанске заједнице на Косову да оспори историјске чињенице везане за манастир Дечани.

Примјера оспоравања или присвајања и преименовања титулара културно-историјског и духовног наслеђа имамо и у другим срединама на српском етничком простору изван граница Републике Србије. Постали смо свјedoци да се континуитет напада на историјско наслеђе и негирање историјског трајања српског народа наставља и данас у, можда, најогољенијем приступу. Због тога смо подстакнути дешавањима из наше новије историје жељели да укратко представимо историјски континуитет таквих непримјерених инцидентија и оспоравања из наше бурне и често трагичне прошлости. Дакле, ми од великог броја примјера негативног односа према историјским чињеницама проистеклим у српској Цркви и у српском народу издвајамо, по нама, недовољно представљан примјер који се појавио у бишој Аустријској, односно у Аустроугарској монархији, а односи се на личност Светог Стефана Штиљановића. Прецизније, примјер Светог Стефана Штиљановића, онако како га ми видимо, јесте један од илустративних примјера историјског континуитета затирања, оспоравања и покушаја присвајања етичко-идентитетских одредница српског културно-историјског наслеђа и баштине.

ЖИТИЈЕ СВЕТОГ СТЕФАНА ШТИЉАНОВИЋА

Свети Стефан Штиљановић је, по предању које већина наших црквених историчара цитира, рођен у предјелима Паштровића (Поповић 1977: 107; Милеуснић 1992: 3; Јововић 2015: 222–224). Свети Стефан је личност из наше историје која је у науци и у свакодневном животу, послије његовог представљења, потом пројаве његових чудотворних и нетљених моштију, побудила али и наставља да буди одређено интересовање, како обичних људи, вјерника, тако и читаве плејаде научних радника из различитих области. Појачано интересовање јавности за неки појам, историјски догађај или личност не значи да ће то за резултат имати истовјетне и јасно изражене закључке. Изгледа да се ово запажање може повезати са нашим Светим Стефаном. Постојање чак три верзије описа живота, лика и дјела Светог Стефана би нас могло увјерити да се ту ради о неким мањим несугласицама међу истраживачима, уколико бисмо занемарили да једна од верзија животописа не би оспоравала историчност саме личности Светог Стефана (Половина 2013: 348). Према тој верзији, Стефан Штиљановић није постојао као историјска личност. Овакав став је имао Константин Јиричек, велики чешки историчар и научни радник на преласку из деветнаестог у двадесети вијек. Највјероватније је свједочанства о Светом Стефану Штиљановићу уважени професор и истраживач доживљавао као митолошку представку у српској народној поезији или духовности (Јиричек 1952: 415). Када је реч о формалним биографским подацима, у овом раду се нећемо бавити понављањем онога што се може прочитати у житију код оца Јустина Поповића или нпр. у познатом дјелу покојног Слободана Милеуснића *Свети Стефан Штиљановић райник и светица*.

Ипак, морамо нагласити да у науци није утврђено вријеме када је рођен, претпоставља се да је то било у другој половини петнаестог вијека. Тако и вријеме његове смрти није прецизно утврђено, јер се вријеме смрти лоцира негдје око 1543. године. Поред претходно поменутих истакнутих црквених историчара, Светим Стефаном Штиљановићем се бавила, морамо нагласити, веома успјешно, др Наташа Половина. Рад др Половине истичемо зато што она у свом раду проналази и подвлачи паралелу између нашег Светог Стефана и старозавјетног Праведног Јосифа. И један и други су у туђини били ти који су обезбјеђивали голи опстанак свог рода (Половина 2013: 347–362). Ми у овом раду не желимо да се бавимо повлачењем паралела ове врсте, него желимо да више истакнемо оно што се односило на неке недоумице. Свакако једна од првих недоумица или негација јесте она која је претходно изречена, а тиче се пуког признавања историјске чињенице о стварном постојању светог кнеза. Истине ради, она се у хронолошком смислу није прво појавила, али је ми истичемо као својеврсни примјер неодговарајућег научног приступа историјском наслеђу и прихватању црквено-народног историјског сјећања као

једног од многих аргумената у процесу доказивања историјских чињеница. Недоумице око године рођења или смрти не би требало да утичу на убјеђење о томе да је неко уопште постојао. Поготово се ово односи на историјске личности које су забиљежене у колективном народном сјећању. Усмјерење да се српско народно предање углавном одбацује као начин преношења историјских чињеница и података представљало је једну епизоду критичке историографије. Не кажемо да народно предање у апсолутном смислу представља непогрешиву историјску датост у контексту истинитости пренесених података. Наравно, у тим предањима има много историјских нетачности, конструкције и неостварених жеља народног приповједача, и то није спорно. Међутим, и поред свих тих недостатака, народно предање у историјском смислу даје погодну историјску подлогу за критичко истраживање феномена и историјских појава из историје народа и његових институција. С тим у вези, неопходно је допунити или представити у широј јавности недовољно истакнут податак који се тиче мјеста рођења нашег светитеља.

Већ смо навели да је у црквеној литератури наведено да је Свети Стефан рођен у предјелу Паштровића у околини Бечића. Међутим, у *Мемоарима* Рада Турова Пламенца стоји један занимљиви податак који још више утврђује тезу о историчности саме личности нашег Светог Стефана (Пламенац 1997: 680–682). Наиме, он у једном одговору на писмо др Јована Ердељановића говори о поријеклу грба своје породице и њеном географском поријеклу. С тим у вези, он племићку породицу Штиљановић смјешта у предјеле Црмнице, тачније у данашње село Забесин код Вирпазара. Управо овдје је у свијести народа и данас усађен веома снажан осјећај историјског наслеђа Штиљановића, прво као племића везаних за Немањиће, а потом за Црнојевиће као последње срдњовјековне владаре Зете. У том мјесту, Забесин, на узвишењу које доминира читавом долином према Вирпазару и Орахову, налази се црква Светог Николе. Испод те цркве, али и у центру села, локални становници сматрају да једна од двије куће које и данас постоје представљају здања која су била лична својина некадашњих штитоноша српских краљева из династије Немањић. Посебан куриозитет везан за ове куће јесте тај што оне и данас служе својој сврси, наравно, уз све прилагођавања савременим условима становања. Треба истаћи да је у литератури као кућа за коју се претпостављало да је лична баштина Штиљановића означена кућа испод данашње Цркве Светог Николе у Забесину (Бољевић Вулековић 1995: 360). Познат је и породични грб Штиљановића, са насликаном ждребицом на штиту, а који су једино могли добити на основу функције коју су имали у немањићкој држави (Бољевић Вулековић 1995: 359–360). Према тим наводима, они су имали звање краљевог или царевог штитоноше, а што је тада за собом повлачило одређено напредовање на друштвено-социјалној лествици. Поред тога, у овим мемоарима се изричито наводи да

Штиљановићи нису никада изворно живјели у предјелима Паштровића који се граниче са Црмницом. Позиција Штиљановића се очигледно у већој мјери није пропашћу деспотовине промјенила, јер се они у том кратком временском периоду постојања средњовековне Зете појављују као одређени политичко-војни представници Црнојевића на приморју. Нјавјероватније је Свети Стефан управо због сродства са Црнојевићима постао њихов намјесник у Паштровићима. Морамо истаћи да то у сваком случају не значи да је он тиме остао без своје завичајне одреднице и изворних посједа. Оно што Раде Туров наводи као могући повод за забуну око географског поријекла самог Светог Стефана јесте могућност да се он у предјелима Аустрије представљао да је из предјела Пашторвића, јер су они у то вријеме били познатији него Црмница. Дакле, питање његовог географског поријекла је овим наводом у потпуности исцрпљено. Оно што није довољно истакнуто јесте чињеница да наш Стефан Штиљановић, прешавши из једне средине у другу, није доживљаван као неко ко припада другом народу осим Српском. Дакле, нико од његових савременика њему није оспоравао, нити је он негирао, припадност српском националном корпусу. Ова чињеница само говори о томе да је српски национални идентитет био јако утемељен на ширем српском етничком простору.

Дакле, у контексту наше представљене теме, може се закључити да оспоравањем историчности личности Светог Стефана можемо доћи у позицију да оспоравамо организовано и историјски утемељено постојање српског народа као цјелине на ширем географском подручју његовог етничког простора. Управо се овај проблем данас пројављује у савременој историји нашег народа. Затирање историјских докумената и материјалних доказа о постојању појединаца српске националности на одеђеним географским просторима на Балкану је нешто што се дешава и данас. Негирањем српске националне одреднице одређеним познатим историјским личностима покушава се негирати историјска утемељеност постојања српског народа на подручјима гдје српски народ данас реално има проблем у очувању минимума људских права уопште.

ПРОЈАВА МОШТИЈУ СТЕФАНА ШТИЉАНОВИЋА

Оповргавање историчности светитељеве личности покушано је и преко оспоравања аутентичности његових моштију које су се од самог почетка развоја култа Светог Стефана налазиле у манастиру Шишатовца (Милеускић 1992: 25–26). Међутим, прије него се осврнемо на покушај негирања светитељске прославе у српском народу кроз оспоравање аутентичности његових моштију, потребно је разјаснити питање саме појаве светитељевог култа у српској Цркви и српском народу. Сам развој култа Светог Стефана

у Срему, Барањи, Бачкој и осталим предјелима преко Саве и Дунава, а прије Прве сеобе Срба под патријархом Арсенијем Чарнојевићем, понекад је повезиван са том средњевјековном праксом истицања светитељских моштију. Светитељске мошти су често служиле као средства којима се привлаче вјерници и на основу којих неки манастир или парохијска црква задобија посебно мјесто у односу на друге манастирске или парохијске заједнице. Прије свега се ова посебност у свакодневном животу огледала у препознавању неког манастира или цркве од стране вјерујућих као поклоничке дестинације. Наравно, сва оваква мјеста су на основу тога задобијала извјестан облик материјалне подршке, како локалне тако и шире популације вјерника који су из својих савремених побуда долазили на поклоњење. Због тога је и Западној Европи у ери крсташких ратова „цвјетала“ својеврсна трговина моштима хришћанских светитеља које су опљачкане са Истока. Дакле, истицање од стране шишатовачких монаха светитељевих моштију и исцјелитељских моћи ових мошти код противника православне оријентације српског живља у тадашњој Угарској управо су могле да имају овакву конотацију.

Постојала је оправдана бојазан да, у окружењу које није благонаклоно гледало на пројаву практичног и реалног пројављивања исцјелитељских моћи моштију Светог Стефана, сами монаси од стране римокатоличког окружења буду оптужени да на овај начин варају наивни народ. Управо, ако ни због чега другог, онда због овога је у свечевом житију и наглашено на који је начин дошло до откривања светитељевих моштију на брду Ђунтир код Шиклоша.¹ По предању, на том мјесту је био и сахрањен Свети Стефан. Већ двије године послје његове смрти 1543, у панагерику манастира Шишатовац 1545. године први пут се помињу његове мошти. У самом панегерику се не помиње како је дошло до обретења моштију свеца и како су мошти досијеле у манастир Шишатовац. О овоме имамо подробнији опис догађаја у Повесном и Похвалном слову о Светом Стефану Штиљановићу, а које је, свакако, по утврђеној манастирској традицији, тада записао или је наложио да се запише један од наших најважнијих пећких патријараха послје ере патријарха Соколовића, патријарх Пајсије Јањевац. Патријарх Пајсије Јањевац био је веома способан пећки патријарх од 1614–1617. године. Добрим старањем о патријаршијским приходима и расходима, у великој мјери је консолидовао финансије Патријаршије. Поред тога, интересовао се и за духовно-књижевну консолидацију Патријаршије, што га сврстава међу плејаду наших најодговорнијих националних радника у историји. У науци је остао познат као освједочени књигољубац и поштовалац књижног наслеђа Цркве (Еп. Шумадијски 1998: 388–390). За повјеровати је да се он као дјелатан човјек могао из прве

1 Шиклош је данас градић у Мађарској. Налази се у центру мађарског дијела покрајине Барања, на десет километара од границе са Хрватском. Брдо Ђунтир са данас напуштеним насељем се налази нека два километра сјеверозападно од Шиклоша.

руке упознати са локалним предањем о Светом Стефану. Одређених назнака и описа објављивања светитељевих моштију имамо и у Служби Светоме Стефану (Половина 2013: 349–351; Милеуснић 1992: 81–82).

Код аве Јустина у житију Светог Стефана Штиљановића се не наводи да је патријарх Пајсије писац Службе светом Стефану. Прихвата навод да је Пајсије писац кратког Житија, док је писац Службе Светом Стефану био монах Петроније, сабрат манастира Хоново 1675. године, по молби јеромонаха Јефрема Шишатовчанина (Поповић 1977: 110). Ипак, потребно је навести да се навод из *Повесној* и *Похвалној слова* донекле разликује од једног другог навода, који нам доноси Слободан Милеуснић цитирајући *Повесно слово*, а односи се на народно предање о томе како се звао онај турски заповједник који је из свог сједишта у Шиклошу или околине видио свјетлост на брду Ђунтир. По једном наводу он се звао Амир, највјероватније јаничар, а по другом наводу тај Турчин се звао Омер-паша, исто, прије јаничар него неки обични перобраћеник у ислам који се могао уздићи до тако важног војног и управног положаја (Поповић 1977: 109–110; Милеуснић 1992: 25–26 и 58–60). Занимљиво је да су и по једној и другој верзији ова двојица прво сматрала да ће на овом мјесту гдје им се указала свјетлост наћи некакво благо. Такође, обојица су по откривању нетљених моштију у њима препознала свог сродника, а што нам даје за право да можемо утврдити да су и они били поријеклом из крајева из којих је водио поријекло Свети Стефан. У овом случају нама није битно да се бавимо историјским истраживањем којим бисмо утврдили како се стварно звао овај турски великодостојник преко кога је Бог, бар по предању, уредио да свијету буду објављене светитељеве мошти. Двојице турских великодостојника на основу чијих активности су мошти пронађене свакако није могло бити. Оно што је важно навести поводом овог навода јесте чињеница да нису били Срби нити представници Цркве ти који су мошти пронашли. На овај начин је избјегнута могућност оптужби о српској или црквеној обмани простог народа у смислу измишљања околности проналаска светитељевих моштију.

Интересантно је то што се убрзо, чак сутрадан, шишатовачки игуман Теофило, иначе један од оснивача манастира Шишатовац и бивши Жички монах, задесио на том мјесту и успио је, или су монаси који су вјероватно дошли са њим успјели, да уз давање одређених дарова или Амиру или Омер-паши добију право да однесу у манастир свечеве нетљене мошти (Половина 2013: 350). Послије овога помислили бисмо да су светитељеве мошти добиле пријекло очекивани мир на мјесту које су опет по предању одабрале. У овом случају наводи се анегдота око међусобне препирке осталих манастирских братстава у вези с питањем у ком манастиру ће мошти са кивотом бити чуване. Због тога се по предању наглашава да су мошти на чудесан начин одабрале за мјесто свог почивања манастир Шишатовац (Милеуснић 1992: 26).

ОСПОРАВЊЕ АУТЕНТИЧНОСТИ МОШТИЈУ

Светом Стефану није дато да у миру почива у братству које је одабрао и које је за свога земног живота помагао. Исто онако како је српски народ проживљавао своју турбулентну историју каснијих вијекова, тако су и мошти Светог Стефана биле помјеране онамо гдје су их свјетске стихије односиле заједно са шишатовачким монасима. Као по правилу, све до Другог свјетског рата, увијек се успијевало да се мошти врате у онај манастир који су по предању изабрале. Данас смо свједоци да се та традиција у неку руку прекинула, јер светитељеве мошти још увијек нису враћене из Саборне цркве у Београду.

Прије него што се дотакнемо и преноса моштију Светог Стефана, потребно је да се осврнемо и на питање оптужби римокатоличког свештенства о својеврсном фалсификовању историје. Наиме, у оповргавању српског предања да се у Шишатовцу налазе мошти српског светитеља предњачили су монаси из фрањевачког реда (Милеуснић 1992: 73–78). Они су тврдили да су шишатовачки монаси некако успјели да дођу до моштију једног римокатоличког свеца по имену Јован Капистран. Поменути фрањевац је био једна веома занимљива личност из ере када се хришћанска Европа борила против Турака на посљедњим остацима некадашње српске деспотовине. Он је уједно био и авантуриста и мисионар који је за собом повлачио извјесну групацију војника који су беспоговорно ступали у било коју битку, како са турцима тако и са осталим непријатељима римокатоличке цркве којој је изистински припадао Капистран. Послије битке за одбрану угарског Београда од Турака 1456. године, у којој је учествовао заједно са Јаношем Хуњадијем, умро је исто као и Хуњади, од куге у Илоку 23. октобра 1456. године. Римска курија га је канонизовала или 1690. или 1724. године, у вријеме кад је Аустрија поново била освојила Београд од Турака (Јован Капистран: Википедија). Сличности између Јована Капистрана и нашег Светог Стефана Штиљановића су значајне. И један и други су отишли из своје постојбине у предјеле који се не би могли назвати њиховом очевином, између осталог. Потребно је нагласити и да је Свети Стефан био са својим народом док је Јован Капистран предводио једну ширу војну кампању борбе против исламске инвазије. И један и други су водили тешке борбе, иако не у исто вријеме, али против истог противника. Поред тога, и један и други су своје земне остатке оставили на истој пограничној територији која у то вријеме није могла обезбиједити неке мирније животне услове. И на крају, спомен на њих се и у Православној и у Римокатоличкој цркви слави по грегоријанском календару са разликом од шест дана: Свети Стефан Штиљановић 17. октобра, а Јован Капистран 23. октобра, с тим што се посљедњи у Римокатоличкој цркви прославља као светац заштитник Београда. Дакле, чин оспоравања аутентичности светитељевих моштију, на микроплану, имао је вишеструких опасности по питању

доказивања утемељености права српског народа на национална и лична права у оквиру Аустријског царства. Постојање светитељских моштију које су се аутентично пројавиле у поднебљу које није било у саставу некадашњих српских средњовјековних држава свједочило је о распрострањености тог народа и изван некадашњих административних граница.

Поред тога интересантан је и Стефанов војнички допринос и допринос народа који је предводио у подухвату одбране граница мађарске државе наспрам турских освајачких похода. Због тога и догађаји који су везани за Прву сеобу Срба под патријархом Арсенијем Чарнојевићем, и догађаји око Сеобе, добијају и другу конотацију од оне коју су тим људима често спочитавали представници њемачких и мађарских сталежа у некадашњој Аустроугарској монархији. Свети Стефан Штиљановић је узео активног учешћа у одбрани мађарске државе и за тај ангажман је био потврђен као војни и свјетовни поглавар српског народа у његовој зони одговорности. Срби који су дошли са патријархом Арсенијем Чарнојевићем само су, да тако кажемо, наслиједили те обавезе од својих претходника и сународника, уз признање аустријског двора њихове националне и духовне посебности. Ипак, евидентно је и да је оспоравање српског права на националну и духовну самобитност и самосталност отпочело готово одмах са престанком непосредне ратне опасности. Дакле, оспоравање и у појединачном смислу аутентичности личности и материјалних остатака неког припадника српског народа, у овом случају Светог Стефана Штиљановића, давало је на крају, по логици ствари, могућност оспоравања историјског континуитета постојања Срба као самосвјесног националног корпуса на тлу некадашње жуте монархије.

Случајно или не, Српска православна црква је морала да изађе из ове дуге и тешке битке како би одбранила историјску аутентичност светитељевих мошти. Пред крај Првог свјетског рата коначно је, на основу налаза и извјештаја специјалне комисије Римокатоличке цркве, окончано својатање моштију Светог Стефана Штиљановића од стране римокатолика. Помислили бисмо да је послије свих недаћа, оптужби и оспоравања дошло вријеме да се свечеве мошти, као што смо претходно већ рекли, смире у свом изабраном манастиру. Међутим, Други свјетски рат је, усљед свих бестијалности поданика фашистичке и геноцидне творевине НДХ, наметнуо да се мошти спасавају тако што су их 1942. године пренијели из Шишатовца у Београд. О том подухвату постоји извјештај Светом синоду др Радослава Грујића од 17. априла 1942. године (Милеуснић 1992: 47; Стојановић 2012: 69–86). У овом извјештају се износе подробни детаљи о подухвату спасавања моштију Светог цара Уроша, кнеза Лазара и Стефана Штиљановића. Мошти су у Београд доведене 14. октобра у послијеподневним сатима. Од тада су похрањене у Саборној цркви у Београду.

На крају можемо да кажемо да је Свети Стефан, како у свом земном животу, тако и по представљењу, увијек био на првој линији одбране хришћанства

и свог народа коме је у одсудним тренуцима знао да изађе у сусрет и да му помогне. Стога и не би требало да нас чуди зашто су противници српског народа и његовог светосавског опредељења тако истрајано покушавали да умање, омаловаже, па чак и да униште и посљедњи материјални, кад већ не могу тај духовни, доказ праведности и прославе Христове у личности Светог Стефана Штиљановића. У овом случају Срби су успјели да његове мошти сачувају неоштећене али и да одбране њихову аутентичност. Ипак, нама није до краја остало разјашњено на који начин је римокатоличка комисија која је пред крај Првог свјетског рата испитивала аутентичност моштију Светог Стефана дошла до закључка који је Србима био познат одавно. Углавном, послје налаза те комисије престаји су захтјеви о преузимању моштију испод духовне надлежности СЦП и њиховом преносу под покровитељство Римокатоличке цркве. У неку руку, одбрана и материјалног наслеђа, каква се догодила у случају одбране аутентичности моштију Светог Стефана, представља несвакидашњу побједу српског историјског сјећања и црквено-предањског свједочења истине.

ЗАКЉУЧАК

Примјер Светог Стефана Штиљановића указује на покушај отимања и оспорвања историјско-материјалних доказа у сврху негирања српског националног и духовног постојања на просторима бивше Аустроугарске. Исто, одбрана историјске утемељености постојања и националног поријекла Светог Стефана представља побједу и заштиту историјско-чињеничког идентитета српског народа на његовом најширем могућем етничком простору. Доказивањем његовог историјско постојања потврђује се његово национално поријекло. У том смислу, свакако да није неважно и то што је на крају прецизирано и мјесто његовог рођења којим се само додатно подржава чињеница о постојању јединственог културно-историјског и духовног националног простора код Срба, а у који је улазила и област на приморју и у залеђу Боке Которске. Дакле, у личности Светог Стефана је одбрањено постојање и тог идентитетског распознавања које су српски досељеници већ за вријеме Сеобе под патријархом Арсенијем Чарнојевићем препознали као своје национално и црквено наслеђе.

Успјех у доказивању аутентичности моштију Светог Стефана Штиљановића у ствари је доказао и континуитет постојања Срба у предјелима под непосредном влашћу мађарске круне прије поменуте сеобе под патријархом Арсенијем Чарнојевићем. То је истовремено значило да Срби у Аустроугарској нису били само неко ко је по самилости царске власти добио дозволу о насељавању у предјеле Царевине, него се доказивало да су они тамо постојали и узимали активног учешћа у одбрани свих тих хришћанских вриједности које су супростављали Отоманском царству као заштитнику ислама уопште.

На његовом примјеру се по ко зна који пут се неоспорно показује чињеница о доприносу српског народа одбрани основних вриједности хришћанске Европе. Једноставно оспоравање или отимање историјског, материјалног и црквеног наслеђа се у великој мјери пројектује и на оспоравање и отимање и пуког егзистенцијалног простора који представља и један од основних предуслова постојања и развоја неког народа. То што се полемика или борба за одбрану данас мора водити са истим жаром и истом снагом, без обзира на то да ли је реч о појединачним личностима или о ширем опсегу културно-историјског наслеђа, само још више треба да побуди и институције и појединце на активно ангажовање на послу одбране и заштите српског историјског наслеђа уопште.

ЛИТЕРАТУРА

- Благојевић 1989: Др Милош Благојевић. *Писмо охридској архиепископији Димитрија Хомејшијана светом Сави (одломак)*. Србија у доба Немањића. Од кнежевине до царства: 1168–1371. Илустрована хроника. Београд: ТРЗ Вајат-ИРО Београд.
- Бољевић Вулековић 1995: Војислав Бољевић Вулековић. *Црмничко њеме Бољевић у прошлости Црне Горе*. Историјскоетнолошка студија. Подгорица: Историјски институт Републике Црне Горе.
- Еп. Шумадијски 1996: Сава Еп. Шумадијски. *Српски јерарси од деветиој до двадесетиој века*. Београд; Евро; Подгорица: Унирекс; Крагујевац; Каленић.
- Јован Капистран: Википедија: Јован Капистран. <https://sr.wikipedia.org/wiki/Јован_Капистран>. [Преузето: 14. 10. 2018].
- Јововић 2015: Васиљ Јововић. *Средњовековне историјске њеме у њериодици Црне Горе од 1835. до 1941. године*. Докторска дисертација. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Јиричек 1952: Константин Јиричек. *Историја Срба*. Превео Јован Радоњић. Прва књига до 1537. године. Друго исправљено и допуњено издање. Београд: Научна књига.
- Милеуснић 1992: Слободан Милеуснић. *Свети Стефан Штиљановић. Рајник и светица*. Крагујевац; Каленић.
- Пламенац 1997: Раде Туров Пламенац. *Мемоари*. Приредио проф. др Јован Р. Бојовић. Подгорица: ЦИД.
- Половина 2013: Др Наташа Половина. „Свети Стефан Штиљановић као Јосиф Прекрасни. Прилог изучавању једне библијске паралеле“. *Зборник Мајнице српске за књижевност и језик*. Књ. 61, св. 2. 347–362.
- Поповић 1977: Архимандрит Др Јустин Сп. Поповић. *Жићија Светих за октобар*. Београд: Издање манастира Св. Ђелије код Ваљева.
- Слијепчевић 2002: Ђоко Слијепчевић. *Историја Српске њравославне цркве. Од њокришћавња Срба до краја XVIII века*. Прва књига. Београд: Унирекс.
- Стојановић 2012: Александар Стојановић. „Радослав Грујић о преносу моштију српских светитеља априла 1942. године из НДХ у окупирану Србију“. *Токови историје*. Часопис Института за новију историју Србије 1/2012. Београд: ИНИС. 69–86.
- Станојевић 2017: Станоје Станојевић. *Историја Српског народа*. Београд: Научна КМД.

Dalibor N. PETROVIĆ

Sinisa R. DOSTIĆ

THE ATTEMPTS OF THE HISTORICAL INHERITANCE IMPUGNMENT
OF THE CHURCH AND THE EXISTENCE OF THE SERBIAN PEOPLE
AT THE EXAMPLE OF ST. STEFAN ŠTILJANOVIĆ

SUMMARY

The proving of the history of the Serbian people in all the territories it once inhabited in the past, in any way, cannot represent a unilateral act of an individual or group. Any failure or incorrectly drawn conclusions by the responsible elite, as a rule, result in scientifically-legal solutions that are very difficult or even impossible to be corrected. Therefore, the protection and constant proof of historical stability is a process that, among other things, must protect the material monuments and spiritual organization of the Church which, in themselves, represent the spiritual inheritance on the basis of which the historical existence and duration of the Serbian people in its living environment are confirmed. In this regard, the aim of the paper is to analyse the historical facts of St. Stefan Štiljanović's attention to the importance of the historical heritage of the church as one of the protection forms of the historical life of the Serbian people in its ethnic territory. In the historic period of the Serbian people, in the Austrian monarchy, he had an important socio-political position. The negation of the history of his personality as well as the authentic prayerfulness was directly targeted against the Serbian religious and ethnic historical continuity of existence in certain parts of the Serbian ethnic territory.

Key words: Historical heritage, Church, St. Stefan Štiljanović, Serbian people, historical duration.